

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ พบว่ามีการแบ่งหน้าที่ของชายและหญิงมาช้านานแล้ว จากการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาและจากการศึกษาความแตกต่างทางด้านกายภาพและชีวภาพของทั้งสองเพศพบว่า สังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมได้แบ่งบทบาทของเพศชายและเพศหญิงไว้แตกต่างกันมาก โดยเชื่อว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง อดทน จึงควรทำหน้าที่ในการดูแล ปกป้อง คุ่มครองสังคม ในขณะที่ผู้หญิงมักจะถูกจำกัดว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ มีความอ่อนโยน บทบาททางเพศของผู้หญิงจึงถูกคาดหวังจากสังคมให้อยู่ในฐานะภรรยาและมารดาควบคู่กันไป ดัง Halter (1970 : 11) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการจำแนกความแตกต่างทางเพศ (Sex Differentiation) โดยกล่าวว่า จากความแตกต่างทางชีวภาพที่เห็นได้ระหว่างเพศ ทำให้เกิดการแบ่งแยกแรงงานในลักษณะที่ผู้หญิงจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อการดูแลครอบครัวและบุตร ส่วนผู้ชายจะเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว

เมื่อพิจารณาสภาพสังคมไทยในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ความแตกต่างระหว่างบทบาททางเพศของหญิงชายถูกแบ่งอย่างชัดเจน ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญจำกัดอยู่ในครอบครัว ส่วนบทบาทของผู้ชายนั้นจะล่องเลยไปนอกเขตบ้าน มีหน้าที่คุ่มครองดูแลครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงนั้นมีสถานะด้อยกว่าชายและถูกมองว่าเป็นสมบัติของพ่อและเมื่อแต่งงานก็เป็นสมบัติของสามี (สุธีรา ทอมสันและเมทีนี พงษ์เวช, 2538 : 1) รวมทั้งการที่ผู้หญิงจะออกไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัวยังเป็นเรื่องที่สังคมสมัยก่อนไม่นิยมถือว่าเป็นคนชั้นต่ำหาเช้ากินค่ำ (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 43-46) ดังนั้น บทบาทของสตรีจึงจำกัดอยู่เพียงภายในครอบครัวเท่านั้น สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีมีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น ทำให้มีความรู้ความสามารถ ไปประกอบอาชีพหลายอย่างได้ บทบาททางเศรษฐกิจของสตรีจึงเพิ่มมากขึ้น แทนที่จะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านและภรรยาที่ดีของครอบครัวเท่านั้น สตรีจึงเริ่มเข้ารับราชการและประกอบอาชีพอื่นๆ ตามที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียนมา เช่น สตรีไทยประกอบอาชีพครูคนแรก คือ นางตัวน บุนนิต สตรีไทยคนแรกที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ คือ นางสาวประภาศรี ศิริวรรณ นอกจากนี้สตรีได้เข้าประกอบอาชีพ

ในวงการแพทย์และพยาบาลอีกด้วย พยาบาลคนแรกของไทย คือ นางเต๋อ ประทีปเสนา (นิทรา ทองศรี, 2526 : 46)

ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคระหว่างหญิงชายซึ่งมีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในสังคมแง่มุมต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงต้องมีการสลับบทบาทกันบ้างในสถานการณ์ต่างๆ บทบาททางเพศสำหรับผู้หญิงที่เคยทำงานในบ้านและเป็นเสมือนช้างเท้าหลังนั้นเปลี่ยนแปลงไป ส่วนผู้ชายได้เข้ามามีส่วนร่วมแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น จากผลสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ประจำปี 2539 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า จำนวนประชากรผู้มีงานทำ จำแนกตามอาชีพทั่วราชอาณาจักร เป็นชาย 17.74 ล้านคน เป็นหญิง 14.48 ล้านคน เฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร แบ่งตามหมวดอาชีพ เป็นชาย 2.05 ล้านคน เป็นหญิง 1.66 ล้านคน จากตัวเลขสถิติดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในอาชีพการงานมากขึ้น และมากเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนแรงงานที่เป็นชายทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบแรงงานทั้งในระดับทั่วราชอาณาจักรและเขตกรุงเทพมหานคร

เมื่อกล่าวถึงอาชีพการงานในการศึกษาตามแนวคิดบทบาททางเพศ อาชีพการงานของผู้ชายส่วนใหญ่มักจะเป็นงานในลักษณะที่ใช้กำลังกาย ทักษะ และความสามารถสูง จึงพบว่าผู้ชายมักอยู่ในอาชีพธุรกิจ นักการเมือง เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด วิศวกร นักบิน ตำรวจ ทหาร พนักงานรักษาความปลอดภัย คนขับรถเมล์ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง เป็นต้น ในขณะที่งานของผู้หญิงมักเป็นงานด้านการให้บริการ หรืองานประเภทที่ต้องอาศัยความสวยงาม ดังเช่น Kreps (1971 : 44-48) ได้กล่าวว่า แต่ไหนแต่ไรมา อาชีพของผู้หญิงมักถูกจำกัดในแวดวงของอาชีพ เสมียน โอปะเรเตอร์ รีเซพชั่น เลขานุการ พยาบาล ครู และนักสังคมสงเคราะห์ เป็นส่วนใหญ่ และโดยทั่วไป มักพบว่างานของผู้ชายมักมีสถานภาพเกียรติภูมิในสังคมสูงกว่างานของผู้หญิง

ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญทุกฉบับได้บัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รับรองว่าหญิงและชายมีความเท่าเทียมกันในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ สถานะในครอบครัว และความเท่าเทียมกันในสังคม (กุลพล พลวัน, 2530 : 29 อ้างถึงใน สุธีรา บุญอาจ, 2537 : 2) แต่ในทางปฏิบัติแล้ว อคติที่สังคมมีต่อสตรีว่า สตรีไม่มีความสามารถเท่าเทียมกับบุรุษยังคงมีอยู่ กิจกรรมหลายๆลักษณะสังคมที่ยังไม่เปิดโอกาสให้สตรีปฏิบัติ ทำให้อาชีพบางอาชีพหรือสถาบันนั้นมีลักษณะรับเฉพาะเพศใดเพศหนึ่งโดย

เฉพาะ ดังเช่น ทบวงมหาวิทยาลัยออกระเบียบซึ่งมีลักษณะจำกัดสิทธิของผู้หญิงห้ามมิให้นักเรียนหญิงเข้าศึกษาในบางคณะ หรือบางสาขาวิชาในสถาบันอุดมศึกษาบางแห่ง อาทิ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รับเฉพาะนักศึกษาชายเข้าศึกษาในคณะวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาเตรียมแพทยศาสตร์ (พรพิไล ถ่มังรักษ์สัตว์, 2539 : 17) หรือบางมหาวิทยาลัย คณะวนศาสตร์รับนิสิตหญิงเพียง 25 คน แต่รับนิสิตชาย 75 คน หรือในประเภทวิชา เทคนิคการสัตวแพทย์รับนิสิตชาย 25 คน นิสิตหญิงเพียง 5 คนเท่านั้น (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2540) นอกจากนี้ บางตำแหน่ง เช่น สมุหบัญชีอำเภอ นายตรวจสรรพสามิต และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ยังเป็นอาชีพที่สตรีเป็นได้ยากในสังคมไทย (มาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์ อ้างถึงใน พรพิไล ถ่มังรักษ์สัตว์, 2539 : 17)

ในกรณีของอาชีพคนขับรถเมล์ อดีตนั้นผู้ชายมักเป็นผู้ผูกขาดในตำแหน่งนี้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบัน มีผู้หญิงที่ล่องล้าเข้ามาสู่อาชีพนี้เพิ่มมากขึ้นทุกปี (ดังตารางที่ 1) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจหรือความตื่นตัวของสตรีที่ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพพร้อมกับผู้ชายมากขึ้น

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของพนักงานขับรถโดยสารประจำทางแบบธรรมดา(รถเมล์) ของ ขสมก. โดยแบ่งตามเพศ ปี พ.ศ. 2538 – พ.ศ. 2540 (ณ เดือนธันวาคม)

ปี พ.ศ.	พนักงานขับรถโดยสารประจำทางแบบธรรมดา (รถเมล์)					
	จำนวน(คน)			ร้อยละ(%)		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
2538	6,292	65	6,357	98.98	1.02	100.00
2539	6,461	96	6,557	98.54	1.46	100.00
2540	7,329	134	7,463	98.20	1.80	100.00

ที่มา : แผนระบบอัตรากำลังและการสอบ สำนักงานการเจ้าหน้าที่ องค์การขนส่งมวลชน
กรุงเทพ

จากสถิติของพนักงานขับรถเมลี่ในส่วนขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) ถ้าเปรียบเทียบสัดส่วนของสตรีที่อยู่ในตำแหน่งพนักงานขับรถเมลี่ พบว่ามีพนักงานขับรถเมลี่ที่เป็นผู้หญิงจำนวนน้อยมาก (134คน) คิดเป็นร้อยละ 1.80 ของพนักงานขับรถเมลี่ทั้งหมดในองค์การฯ จากข้อมูลดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพคนขับรถเมลี่ยังถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตและระดับที่ต่ำกว่าบุรุษมาก ทั้งนี้ส่วนหนึ่งนอกจากเงื่อนไขภายในของสตรีเองแล้ว ปัจจัยภายนอกอันเป็นผลเนื่องมาจากทัศนคติที่ฝังรากลึกมานานของสังคม ซึ่งยึดติดกับค่านิยมความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ว่า สตรีมีข้อจำกัดทางด้านกายภาพและเหมาะสมกับงานในลักษณะที่อาศัยความสวยงามซึ่งไม่ต้องใช้กำลังกาย ทักษะความสามารถมากนักยังคงมีอยู่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาในกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ใช้บริการรถโดยสารประจำทางแบบธรรมดาของ ขสมก. ว่าให้การยอมรับบทบาทของพนักงานขับรถเมลี่หญิงมากน้อยเพียงใด และในการตัดสินใจให้การยอมรับนั้น นำปัจจัยเกี่ยวกับบทบาททางเพศมาพิจารณาด้วยหรือไม่ หรือมีองค์ประกอบอื่นๆ นอกเหนือจากปัจจัยดังกล่าวเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากผู้วิจัยเล็งเห็นว่า สตรีเป็นทรัพยากรมนุษย์อันทรงคุณค่า เป็นพลังสร้างสรรค์สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การพัฒนาใดๆ ในสังคมจะไม่สัมฤทธิ์ผลหากขาดความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย การที่สังคมเปิดโอกาสให้การยอมรับและสนับสนุนให้สตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมเท่ากับช่วยส่งเสริมให้สตรีได้พัฒนาศักยภาพของตน เพื่อประโยชน์ของสตรีเอง รวมทั้งบุรุษและสังคมโดยรวม จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการยอมรับสตรีในบทบาทต่างๆ เท่าที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาการยอมรับสตรีในการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง การปกครอง การยอมรับบทบาทของพนักงานขับรถเมลี่หญิงยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดศึกษามาก่อน การศึกษาในครั้งนี้ นอกจากจะทำให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อการยอมรับบทบาทของพนักงานขับรถเมลี่หญิงและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับบทบาทดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมสิทธิและบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น ตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540- พ.ศ. 2544)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะและระดับการยอมรับของสังคมที่มีต่อพนักงานขับรถเมลล์หญิง
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับบทบาทของพนักงานขับรถเมลล์หญิง

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยโดยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกลุ่ม ประชาชนผู้ใช้บริการรถโดยสารประจำทางแบบธรรมดาของ ขสมก. ในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวนับได้ว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพนักงานขับรถเมลล์หญิงโดยตรงมากกว่าประชากรกลุ่มอื่นๆ อีกทั้งยังเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในสังคมเมือง สามารถรับทราบข้อมูลต่างๆ ได้มากมาย รวมทั้งมีความคิดเห็นที่ค่อนข้างเป็นอิสระ จึงมีแนวโน้มที่จะสะท้อนภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อพนักงานขับรถเมลล์หญิงได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมุ่งศึกษาเฉพาะรถโดยสารประจำทางแบบธรรมดาเท่านั้น เนื่องจาก

ประการแรก เป็นรถประเภทที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด จึงเปรียบเสมือนเป็นกระจกเงาสท้อนภาพขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ เพราะการให้บริการด้านรถประเภทนี้มีมากที่สุดในองค์การฯ

ประการที่สอง รถประเภทนี้ให้บริการแก่ประชาชนทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพ

ประการสุดท้าย มีประชาชนผู้ใช้บริการรถโดยสารประเภทนี้เป็นจำนวนมาก และวิ่งกระจายอยู่ทั่วทุกเขตในกรุงเทพมหานคร

การดำเนินการวิจัย

ในขั้นตอนการศึกษาวิจัยเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ จะใช้วิธีการศึกษา และเก็บข้อมูล 3 ลักษณะ คือ

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมจาก ตำรา เอกสาร วารสาร ผลงานวิจัยและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งจากห้องสมุด ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และหน่วยงานขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้เข้าใจเรื่องราวได้ถ่องแท้และกว้างขวาง

2. การสังเกตการณ์แบบเข้าไปมีส่วนร่วม (Participant Observation) ได้เข้าไปร่วมอยู่ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งของผู้โดยสารรถประจำทาง ประกอบกับผู้วิจัยได้ใช้บริการของรถโดยสารประจำทางมาเป็นเวลานาน จึงอาศัยประสบการณ์ต่างๆ และใช้ ความสังเกตเกี่ยวกับการให้บริการ มาเป็นส่วนประกอบในการกำหนดแบบสอบถาม ด้วย ทั้งนี้ได้พยายามพิจารณาด้วยความรอบคอบ หลีกเลี่ยงสิ่งที่จะเกิดขึ้น เนื่องจากอคติของผู้วิจัยเองเพื่อให้มาตรวัดมีความเที่ยงตรงและสมเหตุสมผล

3. การสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับความเข้าใจและความรู้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิดความเชื่อของบุคคลในเรื่องบทบาททางเพศ อิทธิพลของกลุ่มอ้างอิง และปัจจัย ภูมิหลังทางสังคมกับการยอมรับบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพพนักงานขับรถ เมล์

2. ทำให้ทราบถึงปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อพนักงานขับรถเมล์หญิง และปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับบทบาทของพนักงานขับรถเมล์หญิง

3. ผลจากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผน ดำเนินงาน หรือเป็นแนวทางในการนำเสนอให้กับองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมพัฒนาพนักงานขับรถเมล์หญิงให้ เหมาะสมกับสภาพสังคม และความต้องการของประชาชนต่อไปในอนาคต

4. เพื่อเป็นการส่งเสริมสิทธิและบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพ ให้มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสังคมเพิ่มมากขึ้นตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544)